

Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü (MTA)

Sanayi Devrim ile birlikte gelişen İngiltere ve Fransa başta olmak üzere Avrupa ekonomilerinin ham madde ihtiyacı artmıştır. Ham madde ihtiyacını kendi kaynakları ile karşılama şansı olmayan veya bu imkânları kısıtlı olan ülkeler, dünyanın dört bir yanına dağılmış olan sömürgelerinden bu ihtiyaçlarını gidermeye çalıştılar. Bu ülkelerin sömürgeleri yanı sıra, ham madde talep ettikleri ülkeler arasında Osmanlı Devleti de yer aldı. Geçmiş 19. yüzyıldan geriye uzanan kapitülasyonlar ve ardından 19. yüzyılda İngiltere ile imzalanan 1838 tarihli Balta Limanı Ticaret Antlaşmasıyla başlayan serbest ticaret rejimiyle yeni bir boyut kazanan bu süreçte, Batılı ekonomilerin Osmanlı coğrafyasından ham madde talebi artış göstermiştir. Ancak bu ticari ilişki Osmanlı Devleti'nin aleyhine gelişmiştir. **Gazi Mustafa Kemal Paşa** daha Millî Mücadele sırasında 1 Mart 1922'de TBMM'nde yaptığı konuşmasında bu eşitsiz durumu *"Tanzimat'ın açtığı serbest ticaret devri Avrupa rekabetine karşı kendisini müdafaa edemeyen iktisadiyatımızı bir de iktisadi kapitülasyon zincirleriyle bağladı"* diyerek ifade etmiştir.

Gazi Mustafa Kemal'in altını çizdiği iktisadi nüfuz ve etkinin en yoğun hissedildiği sektörlerden biri de madenciliktir. Bu sektörde yabancı sermayenin rolünü yansıtmaya bakıldığında bazı rakamlara göz atmakta yarar vardır. Örneğin 1902'de maden üretiminin mülkiyet yapısına bakıldığında yabancı sermayenin ve Osmanlı tebaası gayrimüslimlerin payı %57,30 iken 1911'de bu pay %81,14'e çıkmıştır. Keza 1902'de %47,70 olan Müslüman-Türk unsurun payının ise 1911'de %18,86'ya gerilemiştir. Bakır, zımpara, kurşun, antimon, krom, manganez, borasit, çinko ve lüle taşının hemen tamamı yurt dışına işlenmeden, dolayısıyla ülke ekonomisine katma değer yaratmaksızın ham madde olarak ihraç edildiği anlaşılır.

İlk kez İkinci Meşrutiyet döneminde gündeme gelen yerli girişimci sınıf ve kendi kendine yeten bir ekonomi yaratma kaygılarını gözeterek milli iktisat anlayışını Cumhuriyet'i kuran kadro da benimsemiştir. Bu anlayışın, madencilik politikasına yansımaya gelince daha Milli Mücadele sürerken Gazi Mustafa Kemal, madenlerin yabancı sermaye tarafından işletilmesine karşı olduğunu, finansmanı sağlandığı, işletme bilgi ve becerisi elde edildiği takdirde bunların satın alınabileceğini 1 Mart 1922'de yaptığı konuşmasında *"Siyaset-i iktisadiyemizin mühim gayelerinden biri de menafi-i umumiyeği doğrudan doğruya alakadar edecek müessesat ve teşebüsat-ı iktisadiyeyi kudret-i maliye ve fennyemizin müsaadesi nispetinde devletleştirmektir. Ezcümle; topraklarımızın altında metruk duran maden hazinelerini az zamanda işletmek milletimizin menfaatine küşade bulundurabilmek de ancak bu usul sayesinde kabildir."* diyerek vurgulamıştır.

Millî Mücadele sırasında dile getirilen madenlerin yabancıların elinden satın alınarak millileştirilmesi ve devletleştirilmesi süreci ancak 1930'larda devletçi iktisat politikalarıyla söz konusu olmuştur. Bu süreçte satın almaların yanı sıra devletin bu sektördeki yeni kurumsal düzenleme ve yatırımları da gündeme gelmiştir. Bunlardan birisi 20 Mayıs 1933'te kabul edilen 2189 sayılı kanunla *"Türkiye dâhilinde altın ve petrol ve bunlarla beraber çıkacak diğer madenleri aramak ve arama neticeleri elverişli olursa bu madenleri işletmek üzere ticari maksatla İktisat Vekâletine bağlı"* olarak Altın ve Petrol Arama ve İşletme İdareleri adıyla iki ayrı kurumun kurulmasıdır. 1934'te gündeme gelen İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı'yla da bu yöndeki adımlar hızlandırılmıştır. Bu bağlamda 14 Haziran 1935'de kabul edilen 2804 sayılı kanunla Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü (MTA) ve 2805 sayılı kanunla **Etibank** kurulmuştur.

İlgili kanunun ikinci maddesinde MTA'nın görevleri *"Memleketimizde işletmeğe elverişli maden ve taşocağı sahaları"*

bulunup bulunmadığını ve işletilen maden ve taşocaklarının daha faydalı surette işletilmelerinin nelere mütevakıf olduğunu araştırmak ve buna muktezi veya müteferri bulunan arama ameliyatı, fenni ve jeolojik tetkikat, kimyevi tahlil ve fenni tecrübeler yapmak, harita almak, plan, mürtesem, maktalar resmetmek, proje ve fenni raporlar, rantabilite hesapları tanzim etmek gibi bütün teknik ve ilmi işleri görmek ve memleketin madenlerinde ve maden sanayiinde çalışacak Türk mühendis, fen memuru, ustabaşı ve mütehassıs işçi yetiştirmek” olarak ifade edilmiştir. Böylece MTA, bir araştırma kurumu olarak kurulmuştur.

Atatürk, 1 Kasım 1937’de yine TBMM’nde yaptığı konuşmasında maden politikasına değindikten sonra “*Maden Tetkik ve Arama Dairesinin çalışmalarına azami inkişaf vermesini ve bulunacak madenlerin, rantabilite hesapları yapıldıktan sonra, planlı şekilde hemen işletmeye konulmasını temin etmemiz lazımdır.*” diyerek MTA’nın deyim yerindeyse kurumsal vizyonunu tanımlamıştır.

85 yılı aşkın bir süredir Türkiye madenciliğine hizmet veren MTA’nın bugün kurumsal misyonu “*yer bilimleri ve madencilik alanında arama, araştırma ve altyapı çalışmaları yapmak, bilgi üretmek, ülke refahına katkıda bulunmak*” olarak ifade edilirken vizyonu ise “*yer bilimleri konusunda kendini sürekli yenileyerek küresel alanda öncü olmak*” şeklinde tanımlanır.

MTA, maden ve enerji ham madde arama faaliyetleri, sondaj çalışmaları, laboratuvar ve raporlama, fizibilite ve jeoteknik araştırma çalışmaları, jeoloji ve jeofizik çalışmaları, deniz araştırmaları, çevre çalışmaları, tabiat tarihi müzesi faaliyetleri, bilimsel dokümantasyon ve tanıtma faaliyetleri ve jeokimya çalışmaları ve hizmetleri vererek Türkiye madenciliği ve ekonomisine katkısını sürdürmektedir.

Murat KORALTÜRK

KAYNAKÇA

Atatürk Madencilik ve MTA 1935-1981, MTA Yay., Ankara 1981.

Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, I-III, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1997.

İLERİ, Turgut, “Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Türkiye’de Madenciliğin Genel Durumu ve Atatürk’ün Madencilikle İlgili Düşünceleri”, **Kastamonu Eğitim Dergisi**, C 19, S 1, 2011, s.287-296.

ÖKÇÜN, Gündüz, “XX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Maden Üretiminde Türk, Azınlık ve Yabancı Payları”, **Abadan’a Armağan**, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., Ankara 1969, s.803-893.

TAMZOK, Nejat, “Osmanlı İmparatorluğu’nun Son Döneminden Çok Partili Döneme Madencilik Politikaları, 1861-1948”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C 63, S 4, 2008, s.179-204.

Resmî Yayınlar

Resmî Gazete, Sayı 2411, 27 Mayıs 1933.

Resmî Gazete, Sayı 3035, 22 Haziran 1935.

İnternet Kaynakları

<https://www.mta.gov.tr/v3.0/> Erişim Tarihi:28 Eylül 2020.

22/07/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/maden-tetkik-ve-arama-enstitusu-mta/?pdf=3511> adresinden eriřilmiřtir